

SÁMEDIGGI
SÁMITIGGE
SÁÁ'MTE'ĠĠ
SAAMELAISKÄRÄJÄT

Saamelaisten koulutuspoliittinen toiminta- ja kehittämisohjelma 2020-2023

Hyväksytty Saamelaiskäräjien kokouksessa 22.06.2021, 6 §

Sisältö

- 1 Johdanto
- 2 Saamenkielisen varhaiskasvatuksen edistäminen
- 3 Saamen kielten ja saamenkielisen esi- ja perusopetuksen edistäminen
- 4 Saamen kielten aseman edistäminen lukiossa ja ylioppilastutkinnossa
- 5 Saamen kielten aseman edistäminen ammatillisessa ja aikuiskoulutuksessa
- 6 Saamenkielisten opettajien koulutuksen ja opettajatilanteen edistäminen
- 7 Saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutuksen edistäminen
- 8 Saamenkielisen esi- ja perusopetuksen oppimateriaalitalanteen parantaminen
- 9 Saamelaiskäräjien osallistumisoikeuksien edistäminen
- 10 Vaikuttaminen saamelaistiedon lisääntymiseksi opetuksessa
- 11 Rajattoman koulu- ja oppimateriaaliyhteistyön edistäminen

1. Johdanto

Saamelaiskäräjien koulutuspoliittinen toiminta- ja kehittämisohjelma esitetään Saamelaiskäräjien kokoukselle kesäkuussa 2021, mikä tarkoittaa sitä, että vaalikausi on ehtinyt jo lähes puoliväliin. Ohjelman tuominen päätettäväksi tässä vaiheessa johtuu siitä, että saamelaisopetuksen kehittäminen on ollut aktiivisen käsittelyn alaisena opetus- ja kulttuuriministeriön 6.2.2020 asettamassa saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmässä. Työryhmän työ sitoi Saamelaiskäräjien työntekijäresursseja, mutta myös loi edellytyksiä vaalikaudelle asetettujen tavoitteiden toteuttamiselle ja koulutuspoliittiselle vaikuttamiselle tulevina vuosina.

Työryhmä luovutti loppuraporttinsa (OKM 2021:25) opetusministerille ja kulttuuriministerin valtiosihteerille 15.4. Työryhmän loppuraportin lisäksi perustaa saamelaisopetuksen kehittämiselle luovat työryhmälle valmistetut erillisselvitykset neljästä asiakokonaisuudesta: saamenkielisen oppimateriaalin saatavuudesta ja tarpeista (Helena Korpela OKM 2020:28), saamenkielisten varhaiskasvatuksen ja koulujen opettajien sekä muun henkilöstön saatavuudesta ja koulutuspoluista (Laura Arola OKM 2020:30), saamelaistiedosta perusopetuksen suomen- ja ruotsinkielisissä oppimateriaaleissa (Tuuli Miettunen OKM 2020:29) sekä saamenkielisen sosiaali- ja terveystieteiden alan henkilöstön koulutuksen tilanteesta ja kehittämistarpeista (Tuuli Miettunen OKM 2021:18). Saamelaiskäräjien 15.4.2021 julkaistu tiedote sisältää linkit raportteihin:

<https://www.samediggi.fi/2021/04/15/saamenkielisen-varhaiskasvatuksen-saamelaisopetuksen-ja-saamenkielisten-koulutuspolkujen-vahvistaminen-saa-nyt-uutta-vauhtia/>

Koulutus- ja oppimateriaalilautakunta pitää OKM:n työryhmän loppuraportissa esitettyjen tavoitteiden ja toimenpide-ehdotusten toteuttamista vaalikauden koulutuspoliittisen toiminnan perustana. Työryhmän loppuraportin ehdotukset ovat linjassa Saamelaiskäräjien kokouksen 17.9.2020 hyväksymien vaalikauden tavoitteiden kanssa. Saamelaiskäräjien toimintaohjelmaan 2020-2023 kirjatut tavoitteet toimivat tässä ohjelmassa tienviittoina käytännön toimille.

Saamelaiskäräjäkauden 2020-2023 päätavoite 8:

Tasokas saamen kielen ja saamenkielinen opetus mahdollistetaan koko maassa.
Kehitetään opetuksen saamelaista sisältöä ja oppimateriaaleja.

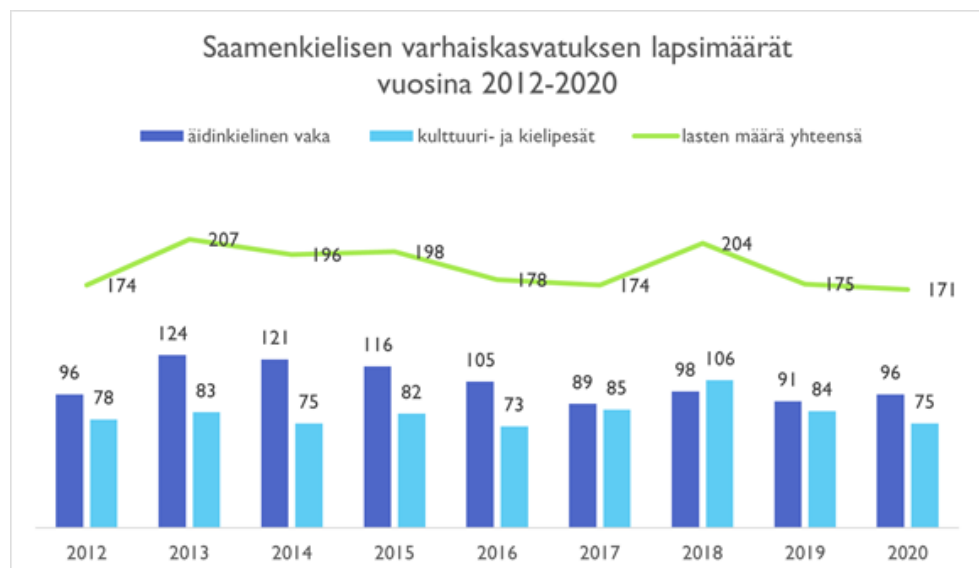
Saamelaiskäräjien toiminnan erityispiirre koulutuspoliittisena vaikuttajana on siinä, että saamen kielten ja saamenkielisen sekä saamelaisen kulttuurin opetusta seurataan, kehitetään ja vaalitaan yhtenä valtakunnallisena kokonaisuutena saamelaisesta näkökulmasta. Saamelaiskäräjien erityisenä tehtävänä on edesauttaa katkeamattoman ja hyvin suunnitellun saamen kielipolun rakentumista varhaiskasvatuksesta aina korkeaan koulutukseen asti. Saamen kielipolkuja rakennetaan yhteistyössä opetuksen ja koulutuksen järjestäjien ja opetushallinnon viranomaisten kanssa sekä ylläpitämällä ja kehittämällä yhteyksiä lastensa opetuskielistä ja kielivalinnoista päättäviin huoltajiin sekä saamen kielten ja saamenkielisten luokkien opettajiin.

2. Saamenkielisen varhaiskasvatuksen edistäminen

Saamenkielinen varhaiskasvatus pitää sisällään 1) saamea äidinkielenään puhuvien lasten omakielisen varhaiskasvatuksen ja 2) saamen kieliä kulttuuri- ja kielipesissä omaksuvien lasten varhaiskasvatuksen.

Saamenkielisen varhaiskasvatuksen toimintamuotojen erot ja yhtäläisyydet:

- Saamen kielipesät toimivat saamen kieliä elvyttävänä, varhaista täydellistä kielikylpyä ja saamelaista pedagogiikkaa toteuttavina varhaiskasvatuksen yksikköinä saamen- ja suomenkielissä päiväkodeissa ja lisäksi erillisinä ryhmäperhepäiväkoteina.
- Saamenkielisten lasten varhaiskasvatusyksiköt toimivat lasten äidinkieltä vahvistavina ja saamelaista pedagogiikkaa toteuttavina saamenkielisinä päiväkoteina tai suomenkielisten päiväkotien erillisinä ryhminä.
- Saamenkielisille lapsille tarkoitettua omakielistä varhaiskasvatusta, joka on velvoittavaa koko maassa, turvaa varhaiskasvatuslaki (2018/540, 8 §).
- Saamen kieliä elvyttävää saamenkielistä varhaiskasvatusta ja suomenkielisten saamelaisperheiden lasten oikeutta saamen kielen elvyttämiseen turvaa opetus- ja kulttuuriministeriön erityinen rahoitus, jolla katetaan 85 % tämän toiminnan kustannuksista sitä järjestäville kunnille.
- Molemmissa toimintamuodoissa pyritään noudattamaan perinteiseen saamelaiseen elämäntapaan kuuluvaa vuodenvaihtoa, mikä on oleellinen osa saamelaista pedagogiikkaa.
- Molempien toiminnan perustana ovat varhaiskasvatuksen järjestäjien hyväksymät paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat, jotka perustuvat valtakunnallisiin perusteisiin.
- Molemmat toimintamuodot ovat osa kuntien järjestämää varhaiskasvatusta ja niitä toteutetaan varhaiskasvatuslain säännösten mukaisesti.
- Saamen kielten tulevaisuuden kannalta molemmat ovat ratkaisevan tärkeitä. Ne varmistavat, etteivät saamen kielten puhujien ketjut enää katkea. Ne varmistavat saamen kielten säilymisen ja siirtymisen aktiivisina käyttökielinä uusille sukupolville.

Vuonna 2020 äidinkielenään saamea puhuville lapsille järjestettiin varhaiskasvatusta 12 varhaiskasvatuyksikössä. Näistä kahdeksan toimi saamelaisten kotiseutualueella ja neljä saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella: Rovaniemellä, Oulussa, Helsingissä ja Kittilässä. Kaikki yksiköt toimivat pohjoissaamen kielellä. Samana vuonna saamen kielipesiä oli Suomessa 12, joista inarinsaamenkielisiä kolme, koltansaamenkielisiä kaksi ja pohjoissaamenkielisiä seitsemän. Saamen kielipesistä yhdeksän sijaitsi saamelaisten kotiseutualueella ja kolme kotiseutualueen ulkopuolella Sodankylän kirkonkylässä, Rovaniemellä ja Oulussa.

Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä toimintamuotojen erillisyyttä sen varmistamiseksi, että kummankin toimintamuodon tavoitteet saavutettaisiin: saamenkielisten lasten oikeus omakieliseen varhaiskasvatukseen ja saamen kielipesissä varhaiskasvatusta saavien lasten oikeus sukujensa alkuperäiskielen omaksumiseen. Saamen kielipesien asema osana varhaiskasvatusta on ollut epäselvä sen vuoksi, ettei saamen kielipesistä ole mainintoja varhaiskasvatusta laissa, eikä niitä tunnisteta oikealla tavalla myöskään varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että myös saamen kielipesät toimivat osana varhaiskasvatusta.

Saamen kielipesät ovat kasvattaneet Suomen saamen kielten aktiivisten puhujien määrää jo sadoilla. Niiden merkitys Suomen saamen kielten ylisukupolviselle jatkuvuudelle on korvaamattoman arvokas. Sen takia niiden asema osana varhaiskasvatuksen järjestelmää tulee turvata. Keinoja kielipesien aseman turvaamiseksi ovat 1) toiminnan laajentumisen mahdollistava rahoitus ja 2) asianmukaisesti määritelty tehtävä Opetushallituksen antamissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa.

Saamenkielisten lasten varhaiskasvatuksen järjestämistä saamelaisten kotiseutualueen kunnissa on vuodesta 2014 alkaen tuettu erillisellä määrärahalla opetus- ja kulttuuriministeriön pääluokan budjetissa. Vuonna 2021 määräraha on 240 000 euroa. Summalla rahoitetaan vuonna 2021 yhteensä 5–7 saamenkielisen varhaiskasvatuksen yksikköä Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa. Toimintaan arvioidaan osallistuvan yhteensä noin 60 lasta. Rahoitus kattaa kunnille noin 20–25 prosenttia toiminnan järjestämisestä aiheutuvista kustannuksista.

Alle kouluikäisistä saamelaislapsista jo 70 prosenttia asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Nämä lapset ovat omakielisten ja -kulttuuristen palvelujen osalta kaikkein heikoimmassa asemassa. Huolimatta siitä, että varhaiskasvatustilain velvoittaa omakielisen varhaiskasvatuksen järjestämistä myös kotiseutualueen ulkopuolella asuville saamenkielisille lapsille, vain osa lapsista on omakielisten palveluiden piirissä, koska kotiseutualueen kuntien ulkopuolella on saatavilla vain vähän saamenkielisiä varhaiskasvatuspalveluita.

Rahoituksen ulottaminen myös kotiseutualueen ulkopuolelle parantaisi siellä järjestettävän saamenkielisen varhaiskasvatuksen laatua, saatavuutta ja kulttuurinmukaisuutta sekä paikallisten viranomaisten tietoisuutta ja aktiivisuutta saamenkielisen varhaiskasvatuksen järjestämisessä. Saamelaiskäräjät on esittänyt rahoituksen nostamista 700 000 euroon ja sen laajentamista myös kotiseutualueen kuntien ulkopuolelle. *Saamelaisten kulttuuri- ja kielipesien rahoitusta koskevat esitykset sisältyvät Saamelaiskäräjien kielipoliittiseen toiminta- ja kehittämisohjelmaan.*

Kielellisen, kulttuurisen ja pedagogisen tuen tarve

Saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa noudatetaan Opetushallituksen antamia varhaiskasvatussuunnitelman perusteita (2018). Saamelaiskäräjät ja saamelaisalueen kunnat ovat yhteistyössä laatineet Saamelaisen varhaiskasvatussuunnitelman (2016), jossa selkiytetään saamenkieliseen varhaiskasvatukseen liittyviä kielellisiä ja kulttuurisia erityispiirteitä ja niiden edellyttämää pedagogiikkaa. Lisäksi yhteistyössä on laadittu käytännön työtä helpottavia oppaita. Saamelainen varhaiskasvatussuunnitelma on kuitenkin vanhentunut eikä vastaa enää uusia varhaiskasvatussuunnitelman perusteita.

Saamenkielisen varhaiskasvatuksen järjestelmällinen kehittäminen edellyttää yhtenäistä pedagogista tukimateriaalia, jonka avulla varmistetaan, että saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa turvataan hyvätasoinen ja saamelaiseen pedagogiikkaan pohjautuva toiminta riippumatta varhaiskasvatuksen järjestäjätahosta.

Saamelaiskäräjillä on työskennellyt vuodesta 2016 kielipesäohjaaja, jonka tehtävänä on tukea saamen kielipesien työntekijöitä erityisesti saamen kielen ja kulttuurin opettamisen pedagogisten menetelmien ja laadun kehittämisessä, ohjata ja neuvoa vanhempia kielen elvyttämiseen liittyvissä asioissa, selvittää kielipesätyöntekijöiden koulutustarpeita ja organisoida koulutuksia, tiedottaa, konsultoida ja ylläpitää tilastoja lapsimääristä, kartoittaa kielipesätarpeita sekä hallinnoida rahoitusta. Kielipesäohjaajan työhön kuuluu lisäksi työntekijöiden työssä jaksamisen tukemista verkostoitumisen ja kehittämistyön avulla.

Saamenkielisestä varhaiskasvatuksesta vastaava varhaiskasvatushenkilöstö tarvitsisi enemmän omaan kieleen ja kulttuuriin pohjautuvaa ohjausta, neuvontaa ja tukea. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää lasten kielen ja kulttuurin omaksumisen jatkuvuuteen siirryttäessä varhaiskasvatuksesta perusopetukseen.

Toiminta

- Edistetään Saamelaiskäräjien mahdollisuuksia tukea, ohjata ja kehittää saamenkielistä varhaiskasvatusta ja sen työntekijöiden työhyvinvointia. Vaikutetaan varhaiskasvatussihteerin, saamenkielisen varhaiskasvatusohjaajan ja varhaiskasvatuksen materiaalityöntekijän saamiseen Saamelaiskäräjien hallintoon.
- Edistetään saamenkielisten lasten varhaiskasvatuksen sekä saamelaisten kulttuuri- ja kielipesien saatavuutta koko maassa rahoituksen tasoa nostamalla sekä tiedottamalla ja tuemalla lasten huoltajia heidän tehdessä valintoja lastensa varhaiskasvatuksen järjestämisen kielestä.
- Vaikutetaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden täydentämiseksi ja korjaamiseksi siten, että saamenkielisen varhaiskasvatuksen periaatteet ja molemmat toimintamuodot tavoitteineen tulevat kuvatuksi asiakirjassa oikealla tavalla.
- Neuvotellaan Opetushallituksen kanssa mahdollisuudesta valmistaa saamenkielisen varhaiskasvatuksen tukimateriaalia, jolla korvataan sisällöllisesti vanhentunut saamelainen varhaiskasvatussuunnitelma ja, jolla selkiytetään saamelaisen varhaiskasvatuspedagogiikan toteuttamista varhaiskasvatusyksiköiden vuodenkierrossa sekä lasten oman kulttuurin mukaisen pedagogisen ja kielellisen tuen järjestämisessä.
- Tuotetaan tietoa lasten huoltajien tekemien kielivalintojen pitkälle tulevaisuuteen ulottuvasta merkityksestä sekä lapsille että saamelaisyhteisölle.

- Edistetään saamenkielisen varhaiskasvatushenkilöstön koulutusmahdollisuuksia, jotka varmistavat saamelaisten perinteisten arvojen ja tiedon säilymisen sekä työntekijöiden ammattiosaamisen kehittymisen.
- Laaditaan saamelaisen varhaiskasvatuksen pitkän aikavälin suunnitelma yhteistyössä asiantuntijoiden ja kieliyhteisöjen kanssa.
- Edistetään saamenkieliselle varhaiskasvatushenkilöstölle tarkoitetun kannustinjärjestelmän luomista alalle hakeutumisen lisäämiseksi.
- Edistetään ja tuetaan varhaiskasvatushenkilöstön työhyvinvointia ja palkkausjärjestelmän kehittämistä vastaamaan työn vaatavuutta.
- Tuetaan erityistoimin koltansaamen kielen elvytyksen jatkuvuutta kielipesän jälkeen.
- Valmistetaan työtä tukevaa materiaalia saamenkielisen varhaiskasvatuksen työntekijöille. Valmistetaan info-materiaalia lastensa kielivalintoja tekeville perheille. Valmistetaan varhaiskasvatuksen järjestäjille ja päättäjille suunnattua tiedotusmateriaalia saamelaislasten oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin sekä saamelaisen varhaiskasvatuksen merkityksessä saamelaisten tulevaisuudelle. Kehitetään edelleen saamelaisen varhaiskasvatuspankin (kuati.fi) sisältöä.

3. Saamen kielten ja saamenkielisen esi- ja perusopetuksen edistäminen

Saamen kieli voi perusopetuslain (1998/628) mukaan olla koulun opetuskieli (10 § 1 mom.). Saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamen kieltä osaavien oppilaiden opetus tulee lain mukaan antaa pääosin saamen kielellä (10 § 2 mom). Lain 12 §:n mukaan äidinkielenä opetetaan oppilaan opetuskielen mukaisesti suomen, ruotsin tai saamen kieltä. Perusopetuslain säännökset koskevat myös esiopetusta. Perusopetuslaki sisältää yleiset säännökset vieraiden kielten opetuksesta (11 §).

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2014) on määritelty äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineessa oppimäärä saamen kieli ja kirjallisuus. Lisäksi saamen kieltä voi opiskella pitkänä ja lyhyenä vieraana kielenä (A ja B2 -kielet). Lisäksi perusteasiakirja sisältää kaksikielisen ja kielikylpyopetuksen periaatteet, joita sovelletaan saamelaisopetuksessa enenevässä määrin. Asiakirja sisältää myös erillisen kappaleen omaan kieleen ja kulttuuriin liittyvistä erityiskysymyksistä saamelaisoppilaiden opetuksessa. Perusteiden liitteenä on lisäksi perusopetusta täydentävän saamen kielen opetus, joka on tarkoitettu kotiseutualueen kuntien ulkopuolella annettavaa opetusta varten.

Perusopetuslakiin ei ole tehty vuonna 1998 toteutetun koululainsäädännön kokonaisuudistuksen jälkeen saamen kielten ja saamenkielistä opetusta koskeneita muutoksia. Myös opetuksen rahoitusperiaatteet ovat pysyneet pääosin muuttumattomina. Saamelaisväestön demografisen tilanteen muuttuminen 2000-luvun alusta alkaen on johtanut siihen, että vuonna 1998 säädetyt ja alueellisesti rajatut rahoitusperiaatteet turvaavat saamen kielten ja saamenkielistä opetusta alueella, jossa asuu enää noin 30 prosenttia saamelaisväestöstä. Seurausena tilanteesta suuri osa saamelaislapsista ja -nuorista ei ole saanut opetusta saamen kielessä. Tilanne on kiihdyttänyt entisestään kielenvaihdoskehitystä saamen kielistä suomen

kieleen, mikä on Suomen ihmisoikeuspolitiikan ja perustuslaissa saamelaisille alkuperäiskansana turvatun omaa kieltä ja kulttuuria koskevan oikeuden vastaista.

Saamelaisopetuksen tilanne on valtakunnallisesti kahtiajakautunut ja eriarvoinen sekä eri puolilla maata asuvien saamelaisoppilaiden että eri puolilla maata toimivien koulutuksen järjestäjien näkökulmasta. Kahtia jakautuneisuutta ylläpitävät erityisesti opetuksen rahoitusperiaatteiden erot kotiseutualueen kunnissa ja muualla maassa. Saamen kielten ja saamenkielinen opetus perusopetuksessa, lukio- ja ammatillisessa koulutuksessa on turvattu erityisellä rahoituksella saamelaisten kotiseutualueen kunnissa, joissa rahoitus kannustaa lisäämään ja kehittämään opetusta. Muualla maassa annetaan lähes yksinomaan perusopetusta ja lukio-koulutusta täydentävää saamen kielen opetusta, jonka määrä on alkanut merkittävämmiin lisääntyä vuodesta 2018 alkaen. Tämän opetuksen asema on kuitenkin perusopetus- ja lukiolakien näkökulmasta epäselvä.

Opetus saamelaisten kotiseutualueen kunnissa

Saamelaisten kotiseutualueen kuntien järjestämässä saamelaisopetuksessa ovat käytössä kaikki perusopetuslaissa säädetyt opetusvaihtoehdot: saamenkielinen esi- ja perusopetus, saamen opetus äidinkielen ja kirjallisuuden oppimääränä sekä lyhyenä ja pitkänä vieraana kielenä. Lisäksi kaikissa kotiseutualueen kunnissa (Enontekiö, Inari, Utsjoki ja Sodankylä) järjestetään kaksikielistä tai kielikylpyopetusta, joka monissa tapauksissa jatkaa varhaiskasvatuksessa alkanutta saamen kielten elvyttämistä.

Kotiseutualueen kunnissa saamen kielten ja saamenkielistä opetusta esi-, perus- ja lukiokoulutuksessa turvaa erityinen säännös opetus- ja kulttuuritoimen rahoituslaissa (2009/1705, 45 § 1 mom.). Rahoitus koskee saamen kielten, saamenkielistä ja myös kielikylpy- ja kaksikielistä opetusta saamen kielellä annettavien opetustuntien osalta. Valtionapuviranomaisena toimii Lapin aluehallintovirasto, joka jakaa valtionavustukset kunnille. Saamen opetuksen valtionavustuksen kokonaismäärä on noussut noin 2,2 miljoonaan euroon, mikä johtuu saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen tuntimäärän kasvusta noin 10 000 tunnilla 2010-luvun aikana. Rahoituslain 45 §:n 1 momentin säännös ei koske Saamelaisalueen ammatillista koulutuskeskusta. Alueella toimivat muut ammatillisen koulutuksen järjestäjät eivät ole hyödynneet tässä säädettyä rahoitusta.

Rahoitussäännös on toiminut hyvänä kannustimena kotiseutualueen kunnille, joiden oppivelvollisuusikäisten ikäluokat ovat pienentyneet tuntuvasti viimeisten 20 vuoden aikana. Rahoitus on mahdollistanut opetuksen kehittämisen, laajentamisen ja vakiinnuttamisen. Inarinsaamenkielinen perusopetus käynnistyi Inarin koulussa syksyllä 2000, pohjoissaamenkielinen perusopetus Sodankylän Vuotsossa syksyllä 2007. Utsjoen kunnassa valtaosa perusopetusikäisistä oppilaista on jo pitkään ollut pohjoissaamenkielisessä perusopetuksessa. Pohjoissaamenkielisen opetuksen oppilasmäärät ovat olleet hienoisessa kasvussa myös Enontekiöllä. Kaksikielistä ja erilaajuista kielikylpyopetusta on kehitetty vuodesta 2015 alkaen. Aiemmin määräraikaisina täytettyjä saamenkielisiä opettajan virkoja on voitu täyttää vakituisesti.

Erytinen rahoitussäännös on siten tuonut jatkuvuutta ja vaikuttanut myönteisesti myös lastensa opetuskielestä päättävien huoltajien valintoihin. Pysyvän rahoituksen voimaan tulo

vuonna 1999 lopetti myös kunnissa rahoituskilpailun saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen ja muiden palveluiden välillä. Rahoituslain 45 §:n 1 momentin säännöstä voi pitää onnistuneena esimerkkinä alkuperäiskansan opetuksen kehittämiseen kohdistetusta positiivisesta erityiskohtelusta, koska se on poikkeus kuntien valtionosuusperusteisesta rahoituksesta. Rahoitus vastaa opetushenkilöstön palkkaamisesta kunnille aiheutuvia keskimääräisiä kustannuksia.

Opetus saamelaisten kotiseutualueen kuntien ulkopuolella

Saamen kielten opetuksen järjestäminen saamelaisten kotiseutualueen kuntien ulkopuolella on ollut 1990-luvun alkuvuosista lähtien pahentunut ongelmien vyyhti, joka on vaikeutunut sitä mukaa kun saamelaisväestön määrä kotiseutualueen kuntien ulkopuolella on kasvanut. Kotiseutualueen ulkopuolella toimivilla opetuksen ja koulutuksen järjestäjillä ei ole velvoitetta, kannustavaa rahoitusta eikä useimmiten myöskään tietoa saamen kielten opetuksen mahdollisuuksista. Useimmissa tapauksissa opetus on jäänyt kokonaan järjestämättä ja valtaosa kotiseutualueen kuntien ulkopuolella koulua käyneistä saamelaislapsista ja -nuorista on jäänyt oman kielensä opetuksen ulkopuolelle ja saamenkieliset lapset ja nuoret usein luku- ja kirjoitustaidottomiksi omista kielissään.

Saamelaiskäräjien vaalilautakunnan tilastojen mukaan (Saamelaiskäräjät 2019) saamelaisia asuu Suomessa noin 230 kunnassa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että edellytyksiä oman kielen opetukselle ei ole ollut, koska opetusryhmiä ei ole kyetty muodostamaan yksittäisille oppilaille. Myöskään opettajia ei ole saatavissa tarpeeksi lähiopetukseen. Opettajien rekrytointia on hankaloittanut se, että opetusta on tarvittu vain muutamaa viikkotuntia varten. Niissä tapauksissa, joissa opetus on pystytty järjestämään, opetusryhmät ovat olleet ikänsä ja kielitaustansa kannalta heterogeenisia, mikä on vaikuttanut opetuksen pedagogiseen tasoon, tuloksellisuuteen ja opiskelumotivaatioon. Oppilaat on yleensä koottu useista kouluista oppitunneille, jotka on hyvin usein sijoitettu muun koulupäivän jälkeen. Oppilasmäärät ovat pysyneet alhaisina. Tilanne on alkanut kuitenkin kehittyä parempaan suuntaan vuodesta 2018 lähtien, jolloin täydentävää opetusta alettiin järjestää keskitetysti etäyhteyksin.

Yhteenveto saamen kielten ja saamenkielisestä opetuksesta lukuvuonna 2020-21:

	Saamenkielinen opetus	Kaksikielinen opetus/kielikylpy	Äidinkieli	Vieras kieli	Täydentävä opetus	Yhteensä/ Muutos lukuvuodesta 2019-20
Oppilaita saamelaisalueen kunnissa	185	28	21	254	-	488 (-59)
Oppilaita saamelaisalueen kuntien ulkopuolella	-	12	-	-	210	222 (+33)
Oppilaita perusopetuksessa	185	40	2	236	179	642 (-44)
Oppilaita lukiossa	-	-	19	18	31	68 (+18)
Oppilaita inarinsaamassa	40	-	1	33	28	101 (-1)
Oppilaita koltansaamassa	0	-	2	27	17	47 (-1)

Oppilaita pohjoissaamessa	145	40	18	194	165	562 (-24)
Kaikki yhteensä	185	40	21	254	210	710 (-26)

Lainsäädännössä ei ole suoranaisia esteitä saamen kieli ja kirjallisuus -oppimäärän, saame vieraana kielenä -oppimäärien tai saamenkielisen opetuksen järjestämiselle kotiseutualueen kuntien ulkopuolella. Opetuslainsäädäntöön aiemmin sisältyneet saamen kielten ja saamenkielistä opetusta koskeneet alueelliset rajoitukset poistettiin 1990-luvun lakiuudistuksissa. Saamen kielten opetuksen pääasialliseksi vaihtoehdoksi on kuitenkin muodostunut perusopetusta ja lukiokoulutusta (A1777/2009) täydentävä opetus, joka on tarkoittanut kahden viikkotunnin kielen opetusta useimmiten iällisesti ja kielellisesti heterogeenisissä opetusryhmissä. Vuoteen 2018 asti tätä opetusta on järjestetty pääasiassa lähiopetuksena.

Vakiintuneimman aseman saamen kielten lähiopetus on saanut kaupungeissa, joissa saamelaisväestön määrä on huomattava ja lähiopetusryhmien kokoaminen on ollut mahdollista. Näitä kaupunkeja ovat Helsinki, Oulu ja Rovaniemi. Toistaiseksi saame-suomi-kaksikielistä perusopetusta järjestää ainoastaan Helsingin kaupunki, joka käynnisti kaksikielisen luokkaopetuksen syksyllä 2018. Helsingissä, Oulussa ja Rovaniemellä annetaan pohjoissaamenkielistä esiopetusta.

Saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen pilottihanke

Saamen kielten opetustilanne kotiseutualueen kuntien ulkopuolella alkoi kehittyä parempaan suuntaan opetus- ja kulttuuriministeriön myöntettyä keväällä 2018 rahoituksen saamen kielten opetuksen etäyhteyksiä hyödyntävälle pilottihankkeelle (<https://www.saamenetaopetus.com/>). Utsjoen kunnan johtama ja Saamelaiskäräjien koordinoima hanke käynnistyi syksyllä 2018 ja sen on määrä jatkua kevätlukukauden 2023 loppuun saakka. Hankkeen tavoitteena on saada mahdollisimman suuri osa saamelaiden kotiseutualueen kuntien ulkopuolella koulua käyvistä saamelaisoppilaista saamen kielten opetuksen piiriin. Sen tehtävänä on kehittää sekä teknisiä että pedagogisia ratkaisuja ja luoda toimintamalli saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen vakinaistamiseksi.

Hankkeeseen on palkattu kaksi kokoaikaista työntekijää, projektipäällikkö Utsjoen kuntaan ja opetuksen koordinaattori Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimistoon. Työnjako on osoittautunut toimivaksi. Utsjoen kunta, joka toimii opetuksen järjestäjänä, on voinut palkata opettajat tavanomaisilla työehdoilla tehtäviinsä, mikä ei ole ollut mahdollista aiemmin täydentävää opetusta lähiopetuksena järjestäneissä kunnissa. Opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämä rahoitus on mahdollistanut opetuksen kehittämisen, opetussuunnitelmatyön sekä uudenlaisten pedagogisten ja teknisten ratkaisujen kehittämisen. Oppilaat on ollut mahdollista sijoittaa yhtenäisempiin ryhmiin, jolloin opetus on pedagogisesti toimivampaa ja tuloksellisempaa. Hankkeen työntekijät ja opettajat muodostavat yhdessä toimivan työyhteisön, mikä ei ole mahdollista silloin kun opetusta järjestetään muutama viikkotunti lähiopetuksena. Hankkeella ei ole ollut ongelmia kelpoisten ja hyvän kielitaidon omaavien opettajien rekrytoinnissa, koska myöskään opettajien työ ei ole paikkaan sidottua.

Saamelaislasten huoltajat ovat olleet opetusmahdollisuuteen pääosin tyytyväisiä. Hankkeessa saamen kieliä oppivien lasten ja nuorten määrä on kasvanut sitä mukaa kun tieto etäyhteyksin annettavasta opetuksesta on levinnyt. Lukuvuonna 2020–2021 opetuksen ja yhteistyön piirissä on yhteensä 90 oppilasta ja opiskelijaa, 67 koulua ja 33 opetuksen järjestäjää kotiseutualueen kuntien ulkopuolella. Opetusta järjestetään esi- ja perusopetuksen oppilaille ja lukion opiskelijoille. Etäyhteyksin järjestetty opetus on parantanut kaikkien kolmen saamen kielen opetustilannetta ja saavutettavuutta, erityisesti koltan- ja inarinsaamen, joita on aiemmin opetettu kotiseutualueen kuntien ulkopuolella vain satunnaisesti.

Hankkeen järjestämä opetus on maksullista sitä vastaanottaville kunnille. Maksu on kuitenkin lukuvuodesta 2020-21 alkaen ollut kohtuullinen, 50 €/oppilas/lukukausi tai 100€/oppilas/lukuvuosi. Utsjoen kunta ja opetusta vastaanottava koulu/kunta allekirjoittavat vuosittain sopimuksen opetuksen, oppilaan teknisen tuen, valvonnan ja oppituntien järjestämisestä sekä arviointikäytännöistä. Koska täydentävä opetus on perusopetus- ja lukiolain ulkopuolella annettavaa opetusta, siitä annetaan erillinen todistus, ellei opetuksen paikallinen järjestäjä ole päättänyt asiasta toisin (näin on tehty Oulussa).

Ongelmat saamen kielten ja saamenkielistä opetusta koskeissa säännöksissä

Äidinkieli liitettynä opetuskieleen

Äidinkielen opetus on liitetty perusopetuslaissa oppilaan opetuskieleen, mikä tarkoittaa sitä, että ainoastaan kotiseutualueen kunnissa koulua käyvillä saamenkielisillä oppilailla on mahdollisuus oman äidinkielen opetukseen. Äidinkielen opetuksen liittäminen oppilaan opetuskieleen sulkee pois lähes poikkeuksetta kaikkien saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella koulua käyvien saamenkielisten oppilaiden oikeuden omaan äidinkieleen. Äidinkielen oppimismahdollisuuden puuttuminen kotiseutualueen kuntien ulkopuolella koulua käyville saamelaisoppilailta on myös epäjohdonmukainen suhteessa varhaiskasvatukseen, joka velvoittaa saamea äidinkielenään puhuvien lasten varhaiskasvatuksen järjestämistä saamen kielellä koko maassa.

Saame äidinkielenä, toisena kielenä ja vieraana kielenä

Perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelman perusteiden mukaan saamen kieltä on mahdollista opiskella äidinkieli ja kirjallisuus -oppimääränä ja saame vieraana kielenä, mikä ei vastaa saamelaisyhteisön kielitilannetta ja on ongelmallista oppilaan omaan kieleen samaistumisen, identiteetin ja oppimismotivaation näkökulmasta. Osa oppilaista on äidinkielen puhujia, osa puhuu saamea heikommin ja osalla ei ole lainkaan saamen kielen taitoa, mutta kuitenkin tuntuma kieleen ja samaistuminen saamelaisyhteisöön. Tilanne on tyypillinen uhanalaisille kielille. Äidinkielen ja vieraan kielen kategoriat ainoina vaihtoehtoina ovat lähellä ajatusta, joka kyseenalaistaa ei-äidinkielisten saamelaisoppilaiden saamelaisen identiteetin. Äidinkielen ja vieraan kielen oppimäärien välistä puuttuu vaihtoehto, joka olisi mahdollista määrittellä saamen kielten elvyttämisen näkökulmasta. Saamen kieli ei ole vieras kieli saamelaisoppilaille eikä myöskään saamelaisten kotiseutualueella asuvalle oppilaille. Valtaosa saamelaislapsista ja -nuorista oppii koulussa sukujensa alkuperäiskieltä vieraana kielenä.

Perusopetusta ja lukiokoulutusta täydentävä saamen kielten opetus

Täydentävän opetuksen kuuluminen perusopetuslain tai lukiolain piiriin on epäselvää. Täydentävästä opetuksesta ei säädetä perusopetus- eikä lukiolaeissa, mistä johtuen keskeisimmäksi tätä opetusta säänteleväksi säädökseksi on muodostunut opetusministeriön vuonna 2009 antama asetus ”vieraskielisten sekä saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista” (1777/2009). Asetuksen 3 §:ssä säädetään muun muassa, että valtionavustusta suoritetaan kahdesta opetustunnista viikossa jokaista neljän oppilaan laskennallista ryhmää kohti. Saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden opetuksen osalta ryhmän vähimmäiskoko voi olla kaksi oppilasta. Samassa opetusryhmässä voi olla asianomaista kieltä äidinkielenään tai muutoin tätä kieltä kotonaan puhuvia oppilaita sekä oppilaita eri vuosiluokilta, eri kouluista sekä myös esiopetusta perusopetuksessa saavia oppilaita.

Asetuksen mahdollistama valtionavustus kattaa 86 prosenttia opetustunnin laskennallisesta kustannuksesta, joka on määritelty 25 euroksi. Avustus tuntia kohden on siten 21,5 euroa, joka on kunnista saatujen tietojen mukaan ollut riittämätön kattamaan todellisia kuluja. Täydentävän opetuksen rahoitus ei ole mahdollistanut koko-aikaisten ja pysyvien saamen kielen opettajan virkojen perustamista eikä siten opetuksen vakiinnuttamista. Rahoitusasetuksen 3 §:n säännöksen on myös todettu vastaavan huonosti saamelaisyhteisön kielitilannetta. Tiu-kasti tulkittuna se mahdollistaisi oman kielen opetuksen vain saamea äidinkielenä puhuville oppilaille. Joissakin kunnissa asetuksen säännöstä on tulkittu siten, että vain niillä oppilaila, joiden äidinkieleksi on väestörekisterissä merkitty saamen kieli, ovat olleet oikeutettuja oman kielen täydentävään opetukseen. Vertailukohtana ovat olleet maahanmuuttajaoppilaat.

Täydentävää opetusta koskevat määräykset ylläpitävät epävarmuutta jatkuvuudesta, opetuksen tilapäisyyttä ja johtavat pedagogisesti ongelmallisiin opetusryhmiin. Alkuperäiskansaan kuuluvien lasten ja nuorten omien kielten opetus ei saisi olla epäselvässä lainsäädännöllisessä asemassa eikä rahoituskellisesti epävarmalla pohjalla. Saamen kielten ja saamenkielinen opetus tulisi mahdollistaa pysyvästi etäyhteyksin ja irrottaa täydentävää opetusta koskevista säännöksistä.

Toiminta

- o Tehostetaan koulutuspoliittista neuvottelua, jolla pyritään saamen kielten ja saamenkielisen esi- ja perusopetuksen saatavuuden ja saavutettavuuden paranemiseen, opetuksen valtakunnallisesti kahtiajakautuneen tilanteen purkamiseen ja saamelaisoppilaiden omaan kieleen liittyvien oikeuksien yhtäläiseen toteuttamiseen koko maassa.
- o Edistetään etäyhteyksiä hyödyntävän saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen vakiinnuttamista käynnissä olevan hanketoiminnan päättyessä. Vaikutetaan saamelaisopetuksen alueellisesti rajatun erityisen rahoituksen ulottamiseksi koko maahan ja saamen kielten opetuksen saamiseksi osaksi oppilaan normaalia koulupäivää koko maassa.
- o Tehostetaan koulutuspoliittista neuvottelua opetuksen toiminnallisen ja rahoituslainsäädännön sisältämien, eriarvoisuutta ylläpitävien säännösten korjaamiseksi.
- o Edistetään koltansaamenkielisen esi- ja perusopetuksen käynnistymistä ja tuetaan Koltta-kulttuurisäätiön käynnistämää Koltansaamen koulupolku -hanketta.

- o Edistetään saamen kielten oppimista ja kaksikielisyyteen kasvamista tukevien, kielellisesti vahvojen opetusmallien kehittämistä koko maassa.
- o Tiivistetään yhteistyötä Opetushallituksen sekä opetuksen järjestäjien kanssa.
- o Edistetään saamen kielten elvyttämisen jatkumista esi- ja perusopetuksessa.
- o Järjestetään saamen kielten ja saamenkielisten luokkien opettajille koulutyötä ja työssä jaksamista tukevia verkostoitumis- ja koulutustilaisuuksia.
- o Seurataan ja raportoidaan saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen tilanteesta opetusviranomaisille ja päättäjille. Tuotetaan määrällistä ja laadullista tietoa saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen järjestämisen tilanteesta.

4. Saamen kielten aseman edistäminen lukiossa ja ylioppilastutkinnossa

Opetuskieli lukiokoulutuksessa on lukiolain (2018/714) 14 §:n mukaan suomi tai ruotsi. Opetuskielenä voi olla lisäksi saamen kieli. Lain 15 §:n mukaan äidinkielenä opetetaan oppilaitoksen opetuskielen mukaisesti suomea tai ruotsia tai opiskelijan äidinkielen mukaisesti saamen kieltä.

Ylioppilastutkinnon äidinkielen ja kirjallisuuden kokeet järjestetään ylioppilastutkinnosta annetun lain (2019/502) 3 §:n mukaan suomen, ruotsin ja saamen kielissä. Kevään 2012 tutkintokerrasta lähtien äidinkielen ja kirjallisuuden koe on ollut mahdollista suorittaa kaikissa kolmessa saamen kielessä. Ylioppilastutkintolain 3 §:n mukaan valtioneuvoston asetuksella säädetään siitä, missä vieraisissa kielissä kokeet järjestetään. Ylioppilastutkintolautakunta määrää, missä vieraisissa kielissä järjestetään kahden eri tason mukaiset kokeet. Ylioppilastutkinnossa on mahdollista suorittaa myös saamen lyhyen oppimäärän mukainen vieraan kielen koe. Muilta osin ylioppilastutkinto on suomen- tai ruotsinkielinen.

Saamen kieliä lukiossa opiskelevien määrät ovat aina olleet pieniä. Lukuvuonna 2019–2020 saamen kieliä opiskeli yhteensä 50 opiskelijaa ja lukuvuonna 2020–2021 yhteensä 68 opiskelijaa. Myös ylioppilastutkinnossa saamen kielten kokeiden suorittajamäärät ovat pieniä.

Saamelaiskäräjät on esittänyt opetus- ja kulttuuriministeriölle huolensa saamen kielten heikosta asemasta sekä lukiokoulutuksessa että ylioppilastutkinnossa. Saamen kielen asemaa ylioppilastutkinnossa pidetään saamelaisopetuksen solmukohtana, joka vaikuttaa oppilaiden kielivalintoihin jo perusopetuksessa. Lisäksi ylioppilastutkinnolla on vaikutusta lukion jälkeiseen koulutukseen hakeutumiseen ja siten opetus-, sosiaali- ja terveys- sekä monien muiden alojen saamenkielisen ammattihenkilöstön saatavuuteen. Suomenkielinen lukiokoulutus ja ylioppilastutkinto ylläpitävät kielenvaihdoskehitystä saamen kielistä suomen kieleen eivätkä kannusta muun muassa saamenkielisiksi aineenopettajiksi kouluttautumiseen.

Saamen kielten heikkoa asemaa lukiossa ja ylioppilastutkinnossa voi kuvata kierteenä, jossa saamenkielistä opetusta ei järjestetä, koska lukioista puuttuvat saamenkieliset aineenopettajat ja oppimateriaalit muista kuin saamen kielestä. Saamen kielen aineenopettajan virkoja on vain pohjoissaamassa ja oppimateriaaleja jonkin verran vain inarin- ja pohjoissaamassa. Lu-

kion suorittaneet opiskelijat eivät kouluttaudu saamenkielisiksi aineenopettajiksi lukioon, koska tietävät, ettei lukiossa ole saamenkielistä opetusta. Saamenkielisiä oppimateriaaleja ei valmisteta, koska saamenkielistä opetusta ei ole. Saamenkielisiä aineenopettajan virkoja ei perusteta, koska saamenkielistä opetusta ei ole. Saamenkielistä opetusta ei järjestetä, koska ei ole opettajia, oppimateriaaleja eikä saamen kielen opetuskielekseen valinnoita opiskelijoita, jne.

Saamen kielten opiskelu lukiossa on ollut säännönmukaisesti mahdollista ainoastaan neljässä saamelaisten kotiseutualueen kunnan lukiossa, joista on annettu jonkin verran saamen kielten opetusta kotiseutualueen kuntien ulkopuolelle. Osa niistä lukiokoulutuksessa olevista nuorista, jotka olisivat halunneet suorittaa saamen kielten oppimääriä ja ylioppilastutkinnon saamen kielen kokeita, on jäänyt kautta vuosien tämän mahdollisuuden ulkopuolelle, koska opetusta ei ole ollut mahdollista järjestää kotilukiossa. Saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävä opetuspilotti (2018–2023) järjestää lukiokoulutusta täydentävää saamen kielten opetusta kaikissa kolmessa saamen kielessä lukuvuonna 2020–2021.

Toiminta

- o Edistetään opettaja- ja opiskelijaresursseja valtakunnallisesti kokoavan saamen kielten ja saamenkielisen lukiokoulutuksen kehittämishankkeen aikaansaamista, jolla pyritään katkaisemaan saamelaisopetuksen negatiivinen kierre lukiossa.
- o Edistetään saamenkielisen opetuksen edellytyksiä lukiossa ja mahdollisuuksia ylioppilastutkinnon kokeiden suorittamiseen saamen kielillä.
- o Edistetään saamen kielten ja saamenkielisen lukio-opetuksen laajentumista ja vakiintumista koko maassa.

5. Saamen kielten aseman edistäminen ammatillisessa ja aikuiskoulutuksessa

Ammatillisella ja aikuiskoulutuksella on merkittävä tehtävä saamelaisten perinteisten elinkeinojen ja ammatin harjoittajien koulutuksessa sekä eri alojen saamenkielisen ammattihenkilöstön kouluttamisessa ja siten saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisessa muun muassa julkisissa palveluissa. Osa julkisista terveydenhuollon ja psyko-sosiaalisen tuen palveluista on luonteeltaan sellaisia, että niiden järjestäminen tulkkien välityksellä on potilasturvallisuutta vaarantavaa ja ihmisarvoa loukkaavaa. Saamen kielen taitoisista osaajista on puula useimmilla muillakin työelämän aloilla.

Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (2017/531) 24 §:n mukaan ammatillisen koulutuksen opetus- ja tutkintokielenä voi olla saamen kieli. Ammatilliseen koulutukseen sisältyvä 'viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä'-osa-alue on mahdollista suorittaa myös saamen kielellä. Saamenkielinen koulutie katkeaa perusopetuksesta ammatilliseen koulutukseen siirtyvien opiskelijoiden kohdalla kuitenkin vielä selvemmin kuin lukioon siirtyvillä opiskelijoilla.

Saamen kielten koulutuksia ja hieman myös saamenkielistä tutkintokoulutusta järjestää vain yksi ammatillinen oppilaitos, jonka toiminta perustuu omaan lakiin ja siinä määriteltyihin erityisiin tehtäviin. *Saamelaisalueen koulutuskeskus/ Sámi oahpahusguovddáš* järjestää koulutusta koko saamelaisalueen elinkeinoelämän tarpeita varten, edistää alueen työllisyyttä sekä säilyttää ja kehittää saamen kielten osaamista ja saamelaiskulttuuria.

Saamelaisalueen koulutuskeskuksesta annetun lain (2010/252, 2 §) mukaan oppilaitoksen opetuskielet ovat suomi ja saame. Sen antama tutkintokoulutus on kuitenkin edelleen pääosin suomenkielistä, mutta erilaisia saamen kielten koulutuksia on lisätty 2000-luvulla. Koulutuskeskuksesta on tullut merkittävien aikuisille suunnatun saamen kielten koulutusten järjestäjä ja aikuisväestön saamen kielten elvyttäjä Suomessa. Saamen kielten ja saamelaisen kulttuurin eri mittaisia ja eri tasoisia koulutuksia alettiin järjestää etäyhteyksin oppilaitokseen perustetun virtuaalikoulun kautta vuodesta 2004 lähtien. Saamen kielten verkkokurssit ovat tavoittaneet opiskelijoita laajasti koko maasta ja myös maan rajojen ulkopuolelta.

Koulutuskeskus on toiminut Oulun yliopiston yhteistyökumppanina kaikissa tärkeimmissä saamen kieleen liittyneissä koulutushankkeissa. Vuosina 2009-2010 toteutettiin työelämässä toimiville aikuisille suunnattu inarinsaamen kielen intensiivinen täydennyskoulutushanke (www.casle.fi), josta saadut erinomaiset tulokset johtivat inarin- ja koltansaamen koko lukuvuoden kestävien koulutusten käynnistymiseen vuosina 2011 ja 2012. 1990-luvulla oppilaitokseen oli jo perustettu pohjoissaamen kielen lukuvuosisikoulutuksen linja. Saamen kielten lukuvuosisikoulutuksissa sovelletaan CASLE-hankkeessa hyviä tuloksia tuottaneita menetelmiä. Ensimmäisten kuukausien jälkeen opetus muuttuu kielikylpyopetukseksi ja aktiivisen käyttökielen omaksuminen varmistetaan saamea äidinkielenään puhuvien kielimestareiden avulla ja työharjoittelulla saamenkielisissä työpaikoissa. Saamen kielten lukuvuosisikoulutukset mahdollistavat monille myös saamen kielen ylioppilaskokeen suorittamisen ja avaavat siten mahdollisuuksia saamen opintojen jatkamiseen yliopistossa. Koulutuskeskuksen järjestämät inarin- ja koltansaamen lukuvuosilinjat ovat vaikuttaneet suoraan inarin- ja koltansaamen kielten opintomahdollisuuksien laajenemiseen Oulun yliopistossa.

Suomen eduskunta hyväksyi uuden oppivelvollisuuslain joulukuussa 2020 (1214/2020). Lain 4 §:ään (kohta 4) kirjattiin säännös, jota voi pitää oppivelvollisuusikäisiin saamelaisoppilaisiin kohdentuvana positiivisena erityiskohteluna. Lain mukaan oppivelvollisuutta voi suorittaa myös Saamelaisalueen koulutuskeskuksen järjestämässä saamen kielen ja kulttuurin vähintään lukukauden pituisessa koulutuksessa, jos oppivelvollinen on saamelainen.

Vuosina 2017-2019 koulutuskeskus osallistui Oulun yliopiston saamenkielisiä varhaiskasvatuksen opettajia kouluttaneeseen hankkeeseen. Vuonna 2021 meneillään on yhteistyö saamenkielisiä aineenopettajia kouluttavassa hankkeessa (<https://www oulu.fi/giellagas/kettera> 2019-2022).

Oppimateriaalityö

Saamenkielisen oppimateriaalin puuttuminen ammatillisessa koulutuksessa vaikuttaa heikentävästi mahdollisuuksiin lisätä saamenkielistä koulutusta. Eri alojen tutkintoja suorittaville saamenkielisille opiskelijoille tulee tarjota äidinkielen opetusta omassa saamen kielessä.

Tältä opetukselta puuttuvat lähes kaikki oppimateriaalit. Tarpeet liittyvät eri tutkintojen oppimateriaaleihin ja opettajan materiaaleihin sekä kielenhuoltoon.

Saamelaisalueen koulutuskeskuksesta annetussa laissa (1 §) oppimateriaalityö määritellään yhdeksi oppilaitoksen tehtävistä. Valtion oppilaitoksena Saamelaisalueen koulutuskeskuksen toimintamenojen määräraha kohdennetaan suoraan valtion talousarviossa (momentti 29.20.01 Valtion ammatillisen koulutuksen toimintamenot), jossa oppimateriaalityön osuutta ei ole eritelty. Oppilaitoksen toiminnan strategisista tavoitteista ja toimenpiteistä sovitaan Opetushallituksen kanssa käytävissä tulosneuvotteluissa ja tulossopimuksessa. Saamelaiskäräjien valtion talousarviosta saama oppimateriaalmääräraha on riittämätön turvaamaan ammatillisen koulutuksen erilaisia oppimateriaalitarpeita.

Saamelaisalueen koulutuskeskus on käynnistänyt syksyllä 2019 pohjoissaamenkielisen Silbačoarvi -nimisen taidekäsityöalan perustutkintokoulutuksen, jonka oppimateriaali on pääosin suomenkielistä. Vuonna 2018 julkaistiin erillisrahoituksella ja Saamelaiskäräjien avustuksella Garraduodji -niminen kovien käsitöiden oppikirja, jonka merkitys on suuri. Saamelainen käsityö on keskeinen osa saamelaista kulttuuria ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen antama saamelaisen käsityön koulutus Suomessa ainutlaatuista. Käsityökoulutus tulisi pystyä järjestämään saamenkielisenä. Pohjoissaamenkielisiä pehmeiden käsitöiden oppikirjoja on olemassa jonkin verran, mutta ne eivät vastaa oppilaitoksen antamaa saamelaisen käsityön perustutkintokoulutusta. Inarin- ja koltansaamenkielinen opetusmateriaali, jossa olisi myös saamelaisen käsityön rikas terminologia, puuttuu lähes kokonaan. Luonto- ja ympäristöalan perustutkinto- sekä porotalouden ammattitutkintokoulutus liittyvät tiiviisti saamelaiseen kulttuuriin, saamelaiseen luontosuhteeseen ja saamen kielten rikkaaseen luontoterminologiaan. Näiden koulutusten oppimateriaali on muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta suomenkielistä.

Toiminta

- o Edistetään saamenkielisen tutkintokoulutuksen järjestämismahdollisuuksia ja oppimateriaalityön edellytyksiä neuvotteluin Saamelaisalueen koulutuskeskuksen, opetus- ja kulttuuriministeriön sekä Opetushallituksen kanssa.
- o Edistetään Saamelaisalueen koulutuskeskuksen mahdollisuuksia toimia vastuuoppilaitoksena eri alojen ammatillisten kieliopintojen järjestämisessä muille ammatillisille oppilaitoksille.
- o Edistetään saamen kielten ja kulttuurin lukuvuosikoulutusten vuosittaisia järjestämisedellytyksiä neuvottelemalla opetusviranomaisten ja koulutuspoliittisten päättäjien kanssa.

6. Saamenkielisten opettajien koulutuksen ja opettajatilanteen edistäminen

Varhaiskasvatuksen henkilöstötilanne

Saamenkielisen varhaiskasvatuksen henkilöstötilanne on erittäin haastava sekä saamelaisalueella että sen ulkopuolella. Useimmissa kunnissa ja varhaiskasvatuksen toimipaikoissa on pulaa kelpoisista saamen kielen taitoisista varhaiskasvatuksen opettajista ja lastenhoitajista. Noin 40 prosenttia saamenkielisen varhaiskasvatuksen henkilöstöstä on vailla kelpoisuutta. Saamen kielen taitoisia varhaiskasvatuksen erityisopettajia ei ole. Henkilöstötilanne hidastaa saamenkielisen varhaiskasvatuksen kehittämistä ja heijastuu kuormituksena varhaiskasvatuksen toimipaikoissa ja työnantajien toiminnassa.

Saamen kielen taitoisia lähihoitajia koulutetaan Saamelaisalueen koulutuskeskuksen saamen kieltä ja kulttuuria painottavalla linjalla. Varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien opinnot voi suorittaa yliopistoissa, joilla on näiden koulutusvastuu. Oulun yliopiston varhaiskasvatuksen opettajankoulutuksessa on kiintiöpaikkoja saamenkielisille hakijoille. Nämä opinnot toteutetaan suomeksi. Niissä ei ole huomioitu saamelaisen varhaiskasvatuksen näkökulmia tai saamelaisuuteen liittyviä osaamistarpeita. Saamenkielisten varhaiskasvatustajien kouluttamista ei ole määritelty minkään oppilaitoksen tai korkeakoulun vastuulle.

Oulun yliopisto toteutti vuosina 2016–2019 opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamana saamen kielen ja kulttuurin huomioivan varhaiskasvatuksen opettajan koulutushankkeen (SaLTO, <https://www oulu.fi/ktk/node/56537>). Koulutushankkeessa aloitti 19 opiskelijaa ja heistä on valmistunut huhtikuuhun 2021 mennessä 11 opiskelijaa.

Saamenkieliset luokanopettajat

Saamenkielisiä luokanopettajia ei ole riittävästi. Opettajatarvetta on kaikissa kolmessa saamen kielessä. Yli 40 prosenttia saamen kielellä toimivista luokanopettajista on vailla opettajan kelpoisuutta. Saamenkielisten luokanopettajien kouluttamista ei ole määritelty minkään yliopiston vastuulle. Oulun ja Lapin yliopistoissa on kuitenkin luokanopettajavalinnoissa kiintiöpaikat saamen kielen taitoisille hakijoille. Suomenkielisestä luokanopettajakoulutuksesta valmistuneet opiskelijat eivät ole saaneet opetusta saamen kielellä oppiaineissa, saamen kielen ja kirjallisuuden didaktiikassa, saamelaisessa pedagogiikassa eivätkä yleensä ole suorittaneet ohjattua opetusharjoittelua saamenkielisessä opetuksessa. Lapin yliopistossa on kuitenkin järjestetty saamelaisen pedagogiikan ja saamen kielen didaktiikan opintoja ja opetusharjoittelu on ollut mahdollista suorittaa saameksi saamelaisalueella. Sámi allaskuvla kouluttaa luokanopettajia pohjoissaameksi norjalaisen tutkintomallin mukaan. Pääosa pohjoissaamenkielisistä luokanopettajista valmistuu saamelaisesta korkeakoulusta.

Saamenkieliset aineenopettajat, erityisopettajat ja opinto-ohjaajat

Vakava pula saamenkielisistä kelpoisista aineenopettajista ja erityisopettajista on johtanut siihen, että saamenkielinen perusopetus ja lukiokoulutus ei ole yhdenvertaista suomenkieliseen koulutukseen verrattuna. Korkeakoulujen ja yliopistojen tarjoamat koulutukset ovat pääosin suomenkielisiä ja niiden koulutuksista puuttuvat mahdollisuudet hankkia valmiuksia,

jotka alentaisivat kynnystä kouluttautua muun muassa saamenkielisiksi aineenopettajiksi ja antaisivat edellytyksiä saamenkieliseen opettajan työhön.

Saamenkielisten aineenopettajien tai erityisopettajien koulutusta, lukuun ottamatta saamen kielten aineenopettajien koulutusta, ei ole määritelty minkään yliopiston vastuulle. Oulun yliopiston Giellagas-instituutti vastaa saamen kielten sekä saamen kielen ja kirjallisuuden opettajien koulutuksesta. Saamen kielen maisteriopintoihin olisi sisällytettävä myös saamelaisen kirjallisuuden opetus.

Saamen kielten sekä saamen kielen ja kirjallisuuden opettajien määrä on lisääntynyt Oulun yliopiston koulutustarjonnan ja Ketterä korkeakoulu –hankkeen (www oulu fi/giellagas/kettera) ansiosta. Muuta aineenopetusta antavat luokanopettajat tai muissa aineissa kelpoiset opettajat (usein saamen kielen ja kirjallisuuden opettajat) sekä vaila opettajan kelpoisuutta olevat henkilöt. Monessa oppiaineessa opetus joudutaan antamaan suomeksi, koska saamenkielistä opettajaa ei ole saatavilla. Ilman kelpoisia aineenopettajia saamenkielisen ylioppilastutkinnon kehittäminen ei etene. Aineenopettajat pystyisivät myös kehittämään saamenkielistä oppimateriaalia.

Saamenkieliset oppilaat eivät yleensä saa saamenkielistä erityisopetusta. Kelpoisten erityisopettajien puute vaikuttaa kielteisesti oppilaiden saamaan tukeen. Myöskään saamenkielistä opinto-ohjausta ei ole saatavissa. Lisäksi saamen kielen taitoisista koulunkäynninohjaajista on puute.

Saamen kielten didaktiikka ja saamelaispedagogiikka

Suomessa ei opeteta saamen kielten didaktiikkaa tai saamelaista pedagogiikkaa osana opettajankoulutusta. Opetusta on pienessä määrin vain Lapin yliopistossa. Oulun yliopiston Ketterä korkeakoulu -hanke on järjestänyt määräraikaisena saamen kielten didaktiikan opetusta. Saamen kielen ja kirjallisuuden opiskelijat Oulun yliopistossa osallistuvat yleensä suomen kielen ja kirjallisuuden didaktiikan opetukseen, mutta tarvetta saamen kielten omaan didaktiikkaan on, sillä uhanalaisen kielen opettamisessa on omat erityispiirteensä. Oppilaiden kieli- taidon taso, kielikylpymenetelmien tarve, saamen kielten lukemisen ja kirjoittamisen opettamisen erityiset haasteet ja opetusmateriaalin saatavuus ovat tästä esimerkkejä. Saamen kielten didaktiikkaa ja saamelaista pedagogiikkaa tarvitaan myös saamenkielisten varhaiskasvatuksen opettajien, luokanopettajien, aineenopettajien ja erityisopettajien koulutuksissa. Alalla tarvitaan myös tutkimusta, jotta opetus voi olla tutkimusperusteista.

Toiminta

- o Edistetään saamenkielisten varhaiskasvatuksen, luokan-, aineen- ja erityisopettajien sekä muun opetushenkilöstön koulutuksia ja vastuuoppilaitosten nimeämistä saamenkielisen opetushenkilöstön saatavuuden parantamiseksi.
- o Edistetään saamen kielten didaktiikan ja saamelaisen pedagogiikan opintojen aikaansaamista ja saamenkielisille/ saamen kielen taitoisille opiskelijoille suunnattujen erityisten opintojaksojen aikaansaamista opettajankoulutusohjelmiin.

- o Seurataan ja raportoidaan saamenkielisten opettajien ja muun opetushenkilöstön saata-
vuustilanteesta opetusviranomaisille ja päättäjille. Tuotetaan määrällistä ja laadullista tietoa
saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen henkilöstötilanteesta.
- o Edistetään Oulun yliopiston Ketterä korkeakoulu -hankkeessa kehitettyjen toimintamuoto-
jen vakinaistamista osaksi saamenkielisten opettajien koulutusta.

7. Saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutuksen edistäminen

Sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntö velvoittaa palvelemaan asiakasta äidinkieli ja kulttuuri huomioon ottaen. Saamen kielilaki (1086/2003) turvaa saamelaisten oikeuden käyttää omaa kieltään viranomaisissa, ja sen soveltamisalan piiriin kuuluvat myös sosiaali- ja terveyspalvelut. Saamen kielen taitoisten sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten määrä on tällä hetkellä niin pieni, että saamenkielisiä ja saamen kielet ja saamen kulttuurin huomioivia sosiaali- ja terveyspalveluita ei pystytä toteuttamaan edes lainsäädännön edellyttämällä minimitasolla. Saamelaisväestön palvelutarpeita ei myöskään tunnisteta.

Nykytilanne on eri selvitysten mukaan niin huono, että sitä ei voida ratkaista yhdellä yksittäisellä toimenpiteellä, vaan tarvitaan useita rinnakkaisia, toisiaan tukevia toimenpiteitä. Sosiaali- ja terveysalan ammattinimikkeiden määrä on laaja, ja koulutuspolut alalle moninaisia. Tilanteen ratkaisemiseksi tulisi alalle kehittää saamen kielet ja kulttuurin huomioivia koulutuspolkuja, jotka tavoittaisivat mahdollisimman suuren määrän alan opiskelijoita ja työntekijöitä ja jotka toisaalta vastaisivat saamelaisyhteisön tarpeisiin.

Saamelaiskäräjät on toistuvasti nostanut esiin saamen kielen taitoisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön liian vähäisen määrän ja tämän vaikutuksen muun muassa asiakas- ja potilasturvallisuudelle sekä palvelun laadulle. Saamelaiskäräjät on esittänyt toimenpiteitä, jollaisia olisivat muun muassa saamen kielen taitoisen henkilöstön määrän lisääminen, täydennyskoulutukset, kunnissa saamen kielen taidosta maksettava kielilisiä sekä saamenkielisten palveluiden tuottamiseen varatun valtionavustuksen ja saamen kielilain toteuttamiseen varatun määrärahan nostaminen. Saamelaiskäräjien edustajat ovat nostaneet esiin kuulemisissa suunnitelmallisten toimien puuttumisen sekä valtakunnallisen koordinaatiovastuun puuttumisen saamen kielen taitoisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön saatavuuden parantamiseksi. Esille on noussut myös saamen kielen taitoisten sosiaali- ja terveysalalla toimivien työntekijöiden työhyvinvointi.

Saamen kielen taitoisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön osaamis- ja koulutustarpeiden arviointia ei pystytä tekemään luotettavasti ja pitkällä aikavälillä nykyisillä arviointimenetelmillä. Työvoiman lisäämiseksi tarvitaan suunnitelmallinen kehittämisohjelma, jotta koulutusjärjestelmä voisi joustavasti vastata työvoimavajeeseen. Saamen kielen taitoisten sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten koulutuksen vastuutahoa ei ole määritelty.

Saamelaisten oikeuksien toteutumiseksi nykyistä paremmin sosiaali- ja terveydenhuollossa tulisi muidenkin kuin saamenkielisten opiskelijoiden saada koulutusta saamelaisesta kulttuurista ja saamen kielistä. Opinnoissa tulisi olla mahdollista opiskella saamen kieltä ja saame-

laiskulttuuriin pohjautuvia työmenetelmiä. Opetussuunnitelmien tulisi mahdollistaa opinnoissa opinnot saamen kielestä ja saamelaiskulttuuriin pohjautuvista työmenetelmistä. Opintojen tulisi olla mahdollisia kaikille alaa opiskeleville erityisesti Lapin ja Oulun alueilla sijaitsevilla oppilaitoksissa.

Ammatillisen kielitaidon ja kulttuurilähtöisten työmenetelmien kehittäminen

Saamenkielisen kielipolun katkeaminen muodostuu ongelmaksi siinä vaiheessa, kun opiskelija suuntaa sosiaali- ja terveysalan opintoihin toiselle asteelle tai korkeakouluun: oppilaitoksissa ei tarjota ammattikielen opetusta eikä opintoja saamelaiseen kulttuuriin sovitetuista työmenetelmistä. Tarjolla olevat kieliopinnot ovat lyhyitä, niihin on vaikea päästä, eikä niissä huomioida sosiaali- ja terveysalan ammattisanastoa. Näin ollen jää yksittäisen opiskelijan vastuulle saamen kielen taidon kehittäminen ammattikielenä käytettäväksi. Ammatillisen kielitaidon puute ja tuen tarve koskee sekä alan opiskelijoita että jo työelämässä olevia.

Ammattikieltä vahvistavia opintoja voitaisiin tarjota erillisen hankkeen kautta moduuleina useaan eri koulutusalan opintoihin, joko täydentävinä opintoina tai täydennyskoulutuksena. Kulttuurilähtöisyys on olennainen osa laadukkaita sosiaali- ja terveyspalveluja. Saamelaiskulttuurilähtöisten työmenetelmien opintoja ei sisälly yhteenkään sosiaali- ja terveysalan koulutukseen Suomessa, minkä vuoksi on tarve koordinoitulle kulttuurisen osaamisen ja opintojen kehittämiselle. Myös kulttuurilähtöisiä työmenetelmiä voitaisiin kehittää ja tarjota moduuleina eri oppilaitoksille tai täydennyskoulutuksena.

Saamen kielten etäopintomahdollisuudet

Ammatillisen koulutuksen oppilaitoksissa ainoastaan Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa on tarjolla saamen kielten opintoja. Vain yhdessä oppilaitoksessa tarjolla olevat kieliopinnot tavoittavat vain pienen osan mahdollisista toisen asteen saamen kielen taitoisista sosiaali- ja terveysalan opiskelijoista. Ammatillisen koulutuksen tutkintoihin sisältyy kaikille yhteisiä osioita, joihin kuuluu muun muassa viestintä ja vuorovaikutus äidinkielellä sekä viestintä ja vuorovaikutus vieraalla kielellä. Oppilaitosten välistä yhteistyötä ja etäyhteyksiä hyödyntämällä saamen kielten opintoja saataisiin tarjottua yhä useammalle opiskelijalle.

Ammatillisen koulutuksen aikana annettava saamen kielten opetus olisi luonteva kielipolun jatkumo niille opiskelijoille, jotka ovat käyneet peruskoulun saamen kielellä tai jotka ovat peruskoulussa opiskelleet saamen kieltä äidinkielenä tai vieraana kielenä. Ammatilliseen koulutukseen jatkuva kielipolku pitäisi kielitaitoa yllä, jolloin kynnys käyttää saamea työkielenä olisi nykyistä matalampi. Samalla opiskelijalla olisi mahdollisuus syventää kielitaitoaan esimerkiksi ammattisanaston osalta niin, että hän voisi käyttää saamen kieltä sujuvasti työkielenä. Ammatillisten opintojen aikana suoritetut saamen kielten alkeisopinnot voisivat puolestaan toimia pohjana ammatillisen kielitaidon kehittymiselle myöhemmin työnantajan tukemana.

Sosiaali- ja terveysalan näkökulmasta olisi tarvetta valtakunnalliselle alan opiskelijoiden saamen kielten opintojen koordinoinnille tai opinto-ohjaukselle, jossa tunnettaisiin saamelaisyhteiskunnassa meneillään olevat kielikoulutukset ja osattaisiin auttaa opiskelijaa löytämään juuri hänelle sopiviin kieliopintoihin. Sosiaali- ja terveysalan opiskelijat tarvitsevat lisäksi tukea saamenkielisten työpaikalla järjestettävän koulutuksen (koulutussopimus ja oppisopi-

muskoulutus) paikkojen löytämiseen. Ongelmana on yleensä sopivan, kielitaitoisen ohjaajan löytyminen työpaikalla järjestettävän koulutuksen ajaksi.

Saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan koulutuksen osaamiskeskus

Sosiaali- ja terveysalan saamenkielisen koulutuksen kansallinen kehittäminen, suunnittelun ja järjestämisen koordinointi tulisi keskittää yhdelle toimijalle, sillä opinnot sijoittuvat eri opintoasteille ja oppilaitoksille. Sosiaali- ja terveydenalan koulutusta järjestettäisiin jatkossakin eri oppilaitoksissa, mutta osaamiskeskuksen kautta koordinoitaisiin ja välitettäisiin saamen kielen ja kulttuurilähtöisten työmenetelmien koulutusta etäyhteyksin.

Saamen kielten opintoja voitaisiin tarjota erilaisina moduuleina sosiaali- ja terveysalan opiskelijoille täydennyskoulutuksena. Osaamiskeskuksen kautta tuotettaisiin myös kulttuurilähtöisiä asiakas- ja hoitotyömenetelmien moduuleita. Osaamiskeskus tarjoaisi opintojen ohjausta ja tukea saamenkielisille sosiaali- ja terveysalan opiskelijoille. Lisäksi osaamiskeskus voisi tukea perehtymistä kulttuurilähtöisiin asiakas- ja hoitotyön menetelmiin ja alkuperäiskansaoikeuksien, historiallisten traumojen vaikutusten huomioimiseen sekä kulttuurisesti turvalliseen asiakas kohtaamiseen. Näissä teemoissa osaamiskeskuksen tulisi tehdä pohjoismaista yhteistyötä. Opintojen tueksi tarvitaan myös oppimateriaalityötä.

Osaamiskeskuksen käynnistäminen vaatii erillisen hankkeen, joka sopisi osaksi Saamelaisalueen koulutuskeskuksen tehtäviä.

Opiskelijavalintojen kiintiöpaikkojen lisääminen

Kielivähemmistöjen kiintiöt mainitaan yliopistolain (558/2009) 36§:ssä. Opiskelijavalintojen kielikiintiöissä on kyse yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 9§ mahdollistamasta positiivisesta erityiskohtelusta. Saamenkielisten kiintiötä Oulun yliopiston lääketieteelliseen tiedekuntaan voidaan lisäksi perustella perustuslain 17§:llä, jonka mukaan saamelaisilla on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan, sekä saamen kielilailla, joka turvaa saamelaisille oikeuden asioida viranomaisissa saamen kielillä. Sosiaali- ja terveysalan lainsäädäntö turvaa oikeuden saada äidinkielen huomioivia sosiaali- ja terveystalvueluita. Jotta saamelaisten tosiasiallinen yhdenvertaisuus näihin palveluihin toteutuisi, tarvitaan saamen kielen taitoisia työntekijöitä. Heidän saatavuuttaan voidaan turvata opiskelijavalintojen kiintiöiden kautta, ja siksi kiintiöt ovat perusteltuja. Kiintiöiden muodostamisesta ja käytöstä päättävät yliopistot itse. Tällä hetkellä opiskelijavalintojen kiintiöissä ei oteta huomioon sitä, että Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä. Olisi syytä selvittää, miten hyvin opiskelijakiintiöt koskien vain yhtä saamen kieltä palvelevat inarin- ja koltansaamenkielisten yhteisöjen tarpeita ja olisiko tarvetta huomioida pienemmät saamen kielet kiintiöissä jollakin tavalla.

Saamelaisnuoret eivät välttämättä tunne yliopistojen opiskelijavalintojen kielikiintiöitä tarpeeksi hyvin. Asiaan tulisi kiinnittää huomiota opinto-ohjauksessa, jotta varmistettaisiin nykyisten ja mahdollisten uusien kiintiöiden tehokas hyödyntäminen ja saamenkieliset nuoret osaisivat käyttää tätä hakuväylää.

Ammattikorkeakoululaki (932/2014) ei mainitse mahdollisuutta käyttää kielikiintiöitä opiskelijavalinnassa. Saamelaisten kielellisten oikeuksien toteuttaminen puoltaisi kiintiöiden käyt-

töä myös ammattikorkeakouluissa. Jatkossa tulisi myös selvittää mahdollisuutta kiintiöihin ammatillisessa koulutuksessa.

Toiminta

- Edistetään saamen kielen taitoisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön koulutus- tarpeiden arvioinnin aikaansaamista.
- Edistetään sosiaali- ja terveysalan saamenkielisen henkilöstön koulutuksen kehittämisohjelman aikaansaamista. Kehittämisohjelmassa tulee tarkastella saamen kielten opintoja ja saamelaiskulttuuriin pohjautuvia työmenetelmiä eri koulutuksissa.
- Edistetään ammatillisen saamen kielen taidon ja saamelaiskulttuurilähtöisten työmenetelmien opintojen moduleiden aikaansaamista sosiaali- ja terveysalojen koulutusohjelmiin.
- Edistetään saamen kielten opetuksen koordinoinnin ja opinto-ohjauksen aikaansaamista.
- Edistetään valtakunnallisen saamelaisen sosiaali- ja terveysalojen osaamiskeskuksen aikaansaamista.
- Edistetään ammattikorkeakoulujen ja ammatillisen koulutuksen opiskelijavalintojen kiintiöitä inarin-, koltan-, ja pohjoissaamenkielisille sosiaali- ja terveysalan koulutuksiin.

8. Saamenkielisen esi- ja perusopetuksen oppimateriaalitalanteen parantaminen

Saamenkielisen oppimateriaalin valmistamiseen valtion talousarviossa osoitettu rahoitus on osoittautunut riittämättömäksi. Valtionavustus on ollut vuodesta 2015 alkaen 500 000 euroa. Määrärahan riittämättömyys on suurin syy ongelmalliseen oppimateriaalitalanteeseen.

Saamelaiskäräjien edellisellä vaalikaudella 2016–2019 valmistui yhteensä 87 uutta saamenkielistä oppimateriaalia, uusintapainoksia otettiin 44 ja valmisteilla oli näiden lisäksi yhteensä 43 materiaalia. Opetus- ja kulttuuriministeriön saamenkielisten oppimateriaalien tilanteesta ja kehittämistarpeista tehdyn selvityksen mukaan kiireellisimmin tarvittavien, kokonaan puuttuvien tai vanhentuneiden oppimateriaalien lukumäärä on noin 300 nimikettä (OKM 2020:28).

Eniten oppimateriaalia on saame vieraana kielenä oppiaineessa sekä saamen äidinkieli ja kirjallisuus oppiaineissa. Muiden oppiaineiden materiaalien määrissä on suuria eroja. Pohjoissaamenkielisen opetuksen materiaalitilanne on tyydyttävä, inarinsaamen opetuksessa on suuria puutteita ja koltansaamen tilanne on huolestuttavin, sillä materiaaleista puuttuu suurin osa. Oppimateriaalitilanne ei ole hyvä yhdenkään saamen kielen kohdalla. Suuri ongelma on materiaalin vanheneminen. Oppimateriaalityö ei ole pysynyt opetuksen muutosten mukana, eivätkä materiaalit vastaa nykyisen opetussuunnitelman mukaista opetusta.

Saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen oppimateriaalitilanne on kohentunut hieman

viime vuosina muun muassa digitaalisen oppimateriaalityön ja oppimateriaalisuunnittelijoiden verkkojen vakinaistamisen myötä. Digitaalisen oppimateriaalin tuottaminen on vapauttanut taloudellisia resursseja, ja suunnittelijoiden palkkaaminen on vaikuttanut oppimateriaalin aikaisempaa määrätietoisempaan ja vakiintuneempaan tuottamiseen.

Uusia haasteita oppimateriaalien tuottamiseen tuovat kielikylpyopetuksen ja etäopetuksen pedagogiikat sekä kaupunkikontekstiin suunnattujen oppimateriaalien puute. Nämä näkökulmat tulisi huomioida nykyistä paremmin oppimateriaalituotannossa, mikä nostaa entisestään oppimateriaalien määrällistä ja resurssitarvetta.

Oppimateriaalien tämänhetkinen tilanne kuormittaa kohtuuttomasti saamenkielisiä opettajia, jotka tekevät oppimateriaalin puuttuessa huomattavasti enemmän opetuksen valmistelutyötä kuin suomenkielisen opetuksen opettajat. Kunnat eivät yleensä huomioi opettajien palkkauksessa tai opetusvelvollisuudessa oppimateriaalityöstä aiheutuvaa lisättyä.

Tavoitteet

- Saamenkielisen oppimateriaalin valmistamiseksi osoitetaan 1 milj. euron määräraha valtion talousarviossa vuodesta 2022 alkaen.
- Saamelaiskäräjät voi kaksinkertaistaa perusopetusta ja lukiokoulutusta koskevan saamenkielisen oppimateriaalityön vuosittaisen tuloksen vuodesta 2022 alkaen.
- Oppimateriaalityö tehostuu siten, että 1) saamen kielten äidinkielen ja vieraan kielen oppimateriaalit voidaan tuottaa kattavasti perusopetuksen ja lukiokoulutuksen tarpeisiin vuoden 2025 loppuun mennessä, 2) huomattava osa perusopetuksen keskeisten oppiaineiden kokonaan puuttuvista oppimateriaaleista voidaan tuottaa vuoden 2030 loppuun mennessä ja, että 3) lukiokoulutukseen voidaan tuottaa kiireellisimmäksi arvioitua muiden kuin kielen oppiaineiden materiaalia.
- Saamen kieliaineisiin valmistuu tasokas oppimateriaali opettajan oppaineen ja digitaalisine ääni-, kuva- ja tehtäväaineistoinen kattavasti esiopetuksesta lukioon kaikilla kolmella saamen kielellä.
- Perusopetuksen eri oppiaineiden opetuksessa tarvittavaa oppimateriaalia valmistuu rinnakkain kolmella saamen kielellä.
- Oppimateriaalityön tuotantokustannuksia pystytään pienentämään digitaalisen materiaalin osuuden kasvaessa.
- Saamenkielisten oppimateriaalien käyttöikä lyhenee ja opetuskäytössä ovat opetussuunnitelman perusteiden mukaiset materiaalit.
- Pohjoismainen saamenkielinen oppimateriaaliyhteistyö lisääntyy ja sen tuloksena valmistuu saamelaiseen kulttuuriin ja saamelaisten historiaan liittyvää teemamateriaalia.
- Saamenkielisten opettajien kuormittuneisuus vähenee ja yhdenvertaisuus suomen- ja saamenkielisten opettajien välillä lisääntyy.

Toiminta

- Tehostetaan koulutuspoliittista neuvottelua ja vaikuttamista oppimateriaalityön valtionavustuksen korottamiseksi 1 miljoonaan euroon vuodesta 2022 lähtien.
- Tehostetaan oppimateriaalityötä laatimalla tehokas suunnitelma oppimateriaalin valmistamiseksi yhteistyössä opettajien kanssa.

- Kehitetään suomenkielisten kustantamoiden kirjojen kääntämisen rinnalle myös muita keinoja materiaalien nopeaan tuottamiseen.
- Tehostetaan digitaalisen oppimateriaalin valmistamista järjestämällä digityön koulutusta yhteistyössä Arktista pedagogiikkaa II-hankkeen kanssa. Neuvotellaan Cloubi-ympäristön tuottajan kanssa uusien käyttöä helpottavien toimintojen käyttöön ottamisesta.
- Oppimateriaalityötä tehostetaan kielirajat ylittävää yhteistyötä kehittämällä ja valmistamalla samoja aineistoja yhtä aikaa kaikilla kolmella saamen kielellä.
- Käännösmateriaalien laatua ja kieltä kehitetään laajentamalla kustantajayhteistyötä ja etsimällä saamen kielten tarpeisiin parhaiten sopivaa materiaalia sekä sopimalla kustantajien kanssa heidän materiaaliensa sovittamisesta saamelaiseen kontekstiin. Järjestetään kääntäjille koulutusta kielitietoisempaan käännöstyöhön selkeämpien ja helpommin ymmärrettävien tekstien tuottamiseksi.
- Osallistetaan opettajia oppimateriaalityöhön ja yhteistyöhön kielikylpykouluttajien ja -opettajien kanssa.
- Tehostetaan oppimateriaalin tekijöiden rekrytointia ja koulutusta sekä järjestetään oppimateriaalityöntekijöille työtä tukevaa koulutusta, esimerkiksi digimateriaalien tuottamisesta ja tekijänoikeuksista.
- Edistetään hyviä ja toimivia yhteistyösuhteita eri sidosryhmiin, kuten kustantajiin, kääntäjiin, pedagogeihin ja koulutuksen järjestäjiin.
- Huolehditaan hyvätasoisesta ja tarpeeksi laajan oppimateriaalin valmistumisesta, mikä tarkoittaa oppi- ja tehtäväkirjojen lisäksi opettajien oppaita sekä digitaalisia ääni-, kuva- ja tehtäväaineistoja kattavasti esiopetuksesta lukioon kaikilla kolmella saamen kielellä. Laaditaan oppimateriaalille laatukriteerit voimassa olevien opetussuunnitelman perusteiden pohjalta.

9. Saamelaiskäräjien osallistumisoikeuksien edistäminen

Saamelaisilla alkuperäiskansana on saamelaisten kotiseutualueella omaa kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin Saamelaiskäräjistä annetussa laissa (974/1995) ja muualla laissa säädetään. Saamelaiskäräjien perustamista koskeneessa hallituksen esityksen (HE 248/1994 vp) mukaan lähtökohtana oli, että Suomen saamelaisten itsemääräämisoikeutta heitä erityisesti koskevista asioista pyritään kehittämään edelleen lähinnä saamelaisten kotiseutualueella. Hallituksen esityksessä todetaan myös, että joissakin asioissa voi tulevaisuudessa olla syytä soveltaa itsehallinnon periaatetta myös saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Esimerkkinä tästä mainitaan saamelaisten kouluopetus. Saamelaiskäräjien tehtävänä on hoitaa saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria sekä heidän asemaansa alkuperäiskansana koskevat asiat. Tehtäviinsä kuuluvissa asioissa Saamelaiskäräjät voi tehdä viranomaisille aloitteita ja esityksiä sekä antaa lausuntoja. Näissä asioissa Saamelaiskäräjät käyttää lisäksi päätösvaltaa siten kuin laissa säädetään.

Saamelaiskäräjien rooli varhaiskasvatuksen ja koulutuksen kysymyksissä on kehittynyt sen olemassaolon aikana. Saamelaiskäräjät asettaa vaalikaudekseen kaikki keskeiset saamelaisopetuksen toimijat kokoavan saamelaisten koulutusasiain yhteistyöelimen ja sen koulutus- ja oppimateriaalilautakunta valmistelee kerran neljässä vuodessa täyskokouksessa käsiteltävän koulutuspoliittisen tiedonannon. Saamelaiskäräjät toimii opetuksen kehittämisessä mm. ra-

jattomaan saamelaisopetukseen, etäyhteyksiä hyödyntävään opetukseen ja opetussuunnitelmatyöhön liittyen sekä luomalla yhteistyöverkostoja, toteuttamalla tiedonkeruuta, kokoamalla opetustilastoja ja raportoimalla opetuksen tilanteista. Koulutus- ja oppimateriaali-toimisto tuottaa materiaalia saamen kielten ja saamenkieliseen opetukseen, varhaiskasvatukseen ja saamelaistietouden vahvistamiseen opetuksessa. Saamelaiskäräjät koordinoi kielipesätoimintaa, jakaa siihen liittyvät määrärahat kielipesätoiminnan järjestäjille sekä jakaa saamelaiseen varhaiskasvatukseen liittyvät määrärahat saamelaisten kotiseutualueen kunnille. Saamelaiskäräjien roolia ja tehtäviä opetuksen alueella ei kuitenkaan ole vahvistettu sääöksissä.

Saamelaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia voidaan vahvistaa opetushallinnon selkeillä toimintatavoilla ja rakenteilla sekä vahvistaa eri toimijoiden yhteistyötä varhaiskasvatusta ja perusopetusta koskevassa lainsäädännössä. Saamelaisten oikeuksien kannalta keskeisimmässä kysymyksissä Opetushallitus ja saamelaisten kotiseutualueen kunnat tulisi velvoittaa yhteistyöhön Saamelaiskäräjien kanssa. OKM:n työryhmä (2021:25) linjasi, että tällä tavalla olisi mahdollista varmistaa, että yhteistyö ja vuorovaikutus muodostuu säännönmukaiseksi ja vakiintuneeksi osaksi valmistelutyötä. Yhteistyövelvoite täydentäisi saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaista viranomaisten neuvotteluvollisuutta, jonka kynnyks on kuitenkin korkea ja joka tarkoittaa usein myöhäistä vaikuttamista.

Ohjausasiakirjojen laatiminen kuuluu Opetushallitukselle. Saamelaiskäräjien kanssa tehtävää yhteistyötä koskevan erityisen veloitteen tulisi koskea keskeisiä saamenkielistä varhaiskasvatusta, saamenkielistä opetusta ja saamen kielten opetusta koskevia asiakirjoja. Keskeisiä asiakirjoja ovat muun muassa varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, paikalliset saamenkielistä varhaiskasvatusta koskevat varhaiskasvatussuunnitelmat, perusopetuksen valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet ja saamenkielistä opetusta varten laadittavat opetussuunnitelmat.

Toiminta

- Edistetään Saamelaiskäräjiä, Opetushallitusta, opetus- ja kulttuuriministeriötä sekä saamelaisten kotiseutualueen kuntia koskevan yhteistyöveloitteen kirjaamista varhaiskasvatusta ja perusopetuslakeihin.
- Edistetään Saamelaiskäräjien koulutuspoliittisten asiantuntijatehtävien kirjaamista valmis-teilla olevaan Saamelaiskäräjälakiin.
- Edistetään Saamelaiskäräjien mahdollisuuksia saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa, saamenkielisessä opetuksessa ja muussa kouluopetuksessa tarpeellisen tukimateriaalin tuottamiseen.

10. Vaikuttaminen saamelaistiedon lisääntymiseksi opetuksessa

Saamen kielet, saamelaisten historia ja saamelainen kulttuuri jäävät kouluopetuksessa lähes tuntemattomiksi. Saamelaistiedon puuttuminen opetuksesta lisää eriarvoisuutta, vaikeuttaa saamelaislasten ja -nuorten omaan kulttuuriin kasvamista ja aiheuttaa yhteiskunnan tasolla juopia, ymmärtämättömyyttä ja vihapuhetta erilaisten ryhmien välillä. Saamelaisten tunte-

mattomuus kotimaassaan vaikeuttaa myös saamelaisten yhteiskunnallisen aseman ja kielitalanteiden ymmärtämistä ja kehittämistä.

Saamelaistiedon puuttuminen opetuksesta liittyy kolmeen opetusta määrittävään tekijään: 1) opetussuunnitelman perusteasiakirjoihin, 2) opettajakoulutuksen sisältöihin ja 3) oppimateriaalien sisältöihin.

Opetussuunnitelman perusteet mahdollistavat saamelaistiedon sisällyttämisen opetukseen. Kokemuksen perusteella saamelaistiedon opetus kouluissa on kuitenkin sattumanvaraista ja kiinni yksittäisten opettajien kiinnostuksen kohteista eivätkä opetussuunnitelmien perusteet ole johtaneet saamelaistiedon lisääntymiseen opetuksessa.

Opettajakoulutuksen opintosisältöihin, kuten kulttuurien väliseen kasvatukseen, monikulttuurisuuteen ja monikielisyyteen, kulttuuri- ja kielitietoisuuteen, yhdenvertaisuuteen ja vähemmistöryhmiin, voi sisältyä saamelaistietoutta. Yliopistot määrittelevät itsenäisesti opettajakoulutusten tutkintotavoitteet ja sisällöt. Saamelaistietoa ei kuitenkaan ole sisällytetty systemaattisesti opettajakoulutukseen.

Perusopetuksen oppimateriaalien saamelaistieto on OKM:n työryhmälle tehdyn selvityksen (OKM 2020:29) mukaan vähäistä. Oppimateriaalien saamelaiskuvaukset eivät linkity osaksi Suomen historiaa, osaksi tämän päivän suomalaista yhteiskuntaa eivätkä myöskään osaksi pohjoismaista saamelaisyhteisöä tai maailmanlaajuista alkuperäiskansojen yhteisöä. Saamelaisväestö mainitaan usein Suomen esihistoriaan kuuluvana ryhmänä. Saamelaisten historian puuttuminen oppimateriaaleista johtaa siihen, että suomalaisten ja saamelaisten yhteinen historia ja eri maissa asuvien saamelaisten yhteinen historia jää piiloon.

Oppimateriaaleissa ei taustoiteta sitä, miksi saamelaisten oikeudet eivät toteudu Suomessa ja miksi saamen kielet ovat uhanalaisia. Saamen kieliä ei yleensä eritellä, minkä takia inarinja koltan saamen kielet ja kulttuurit jäävät näkymättömiksi sekä teksteissä että kuvissa. Oppimateriaalien kuvituksissa toistetaan usein stereotyyppisiä saamelaiskuvia, jotka eivät aina esitä saamelaisia eivätkä aitoja saamen pukuja. Oppimateriaalien lukijapositiona on ei-saamelaisen oppijan, jolloin saamelaisen, suomen- tai ruotsinkielisessä opetuksessa olevan oppilaan tarve saada tietoa omasta kielestään ja kulttuuristaan jää huomiotta.

Saamelaiskäräjien nuorisoneuvosto on pyrkinyt lisäämään saamelaistietoa kouluopetuksessa [Dihtosis-hankkeen](#) ja siinä tuotetun tukimateriaalin avulla. Koulutus- ja oppimateriaalitoimisto ylläpitää www.oktavuohta.com -verkkosivustoa, jolla on julkaistu laaja kokonaisuus saamelaistiedosta kouluopetuksen oheismateriaaliksi. Oktavuohta-sivustolle on toimitettu ja koottu eri lähteistä aineistoa, joka soveltuu opetuksen oheismateriaaliksi ja tiedon lähteeksi useisiin perusopetuksen ja lukion oppiaineisiin. Lisäksi sivustolle on tuotettu eri luokkasteille ja varhaiskasvatukseen suunnattuja tehtäviä ja videoita. Oktavuohta -sivustoa on vuodesta 2018 lähtien päivitetty kerran vuodessa noin kahden kuukauden ajan. Opetushallituksen osoittamalla rahoituksella on voitu palkata verkkotuottaja ja toimittaja noin kahdeksi kuukaudeksi. Muuna aikana vuodesta sivustoa ei ole päivitetty ja sen etusivulla julkaistu ajankohtaisaineisto on ehtinyt vanhentua.

Toiminta

- Neuvotellaan Opetushallituksen kanssa siitä, miten saamelaiden tiedon sisältyminen opetukseen voidaan varmistaa opetussuunnitelman perusteasiakirjojen kautta. OPH:lle esitetään saamelaiden huomioimista perusteasiakirjoissa alkuperäiskansana ja, että ihmisoikeuksia koskevaa opetusta tehostetaan ja saamelaiden asema Suomen alkuperäiskansana sisällytetään selkeänä osiona Opetushallituksen tarjoamaan ihmisoikeusopetuksen materiaaliin.
- Käynnistetään yhteistyö Opetushallituksen sekä suomen- ja ruotsinkielisten oppimateriaalikustantajien kanssa saamelaiden tiedon sisällyttämiseksi oppimateriaaleihin ja tiedon oikeellisuuden tarkistamiseksi ennen aineistojen julkaisemista.
- Edistetään opettajille ja opettajaksi opiskeleville järjestettäviä täydennyskoulutuksia ja erilliskursseja saamelaiden tiedosta ja verkkoon luotavan saamelaiden tiedon oppimisolun aikaansaamista opettajakoulutusta varten.
- Neuvotellaan pysyvä ja riittävä rahoitus Saamelaiskäräjien Opetushallituksen tuella toimitettavan www.oktavuolta.com -sivuston ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi helposti hyödynnettäväksi oppimateriaaliksi.
- Osallistutaan Nuorten Akatemian johtamaan opetushenkilöstön Kulttuurien koulu -täydennyskoulutushankkeeseen 2021-2022.

11. Rajattoman koulu- ja oppimateriaaliyhteistyön edistäminen

Yhdeksästä saamen kielestä Suomen, Ruotsin ja Norjan peruskouluissa opetetaan yhteensä viittä: inarin-, koltan-, pohjois-, etelä- ja luulajansaamea. Pohjoissaame on eniten opetuksessa käytetty saamen kieli, jota puhutaan myös Norjan ja Ruotsin puolella. Koltansaamea on perinteisesti puhuttu myös Venäjän ja Norjan puolella. Inarinsaamea puhutaan muista poiketen perinteisesti vain Suomessa, Inarijärven ympäristössä. Opetuksessa koltansaamen kielen asema on muita Suomen saamen kieliä heikompi, mutta kuitenkin selvästi parempi kuin naapurimaissa. Koulu yhteistyön mahdollisuudet koskevat siten selkeimmin koltan- ja pohjoissaamea, mutta myös inarinsaame voi hyötyä yhteistyöstä lähisukukieltensä kanssa.

Norjan Saamelaiskäräjien asettama pohjoismainen saamelaisalueiden koulu yhteistyötä selvittänyt Rájáhis sámeoahpáhus (suom. Rajaton saamelaisopetus) -työryhmä, jonka sihteerin tehtävät hoidettiin Suomen Saamelaiskäräjillä, laati esiselvityksen aiheesta (2019) (https://www.emagcloud.com/allkopi/Sametinget_Rajaton_saamelaisopetus/index.html).

Työryhmä kartoitti saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämiseksi tehtyä yhteistyötä ja laati toimenpide-ehdotukset koulu yhteistyön vahvistamiseksi. Työryhmä totesi rajat ylittävän yhteistyön tärkeäksi ja luonnolliseksi voimavaraksi, jota valtioiden tulisi tukea, ja jota kannattaisi hyödyntää paljon nykyistä enemmän. Yhteistyö tukee ja vahvistaa saamen kielten käyttöä, antaa mahdollisuuksia resurssien yhteiskäyttöön ja on samalla oppilaiden oman kielen, identiteetin ja kulttuurin tuki.

Nykyisellään yhteistyö on paljolti yksittäisten opettajien ja aktiivisten huoltajien varassa. Työryhmä totesi maiden opetussuunnitelmien poikkeavan toisistaan, mutta ei pitänyt sitä esteenä yhteisen opetuksen järjestämiselle. Eroja todettiin myös oppilaiden psykososiaalisen tuen järjestämisen periaatteissa ja saamenkielisen oppimateriaalin valmistamisessa ja rahoituksessa. Työryhmä esitti muun muassa selvitystyön käynnistämistä saamelaiden rajakoulu-

jen perustamiseksi. Saamelainen Parlamentaarinen Neuvosto (Sámi Parlamentáralaš Ráđđi) on sisällyttänyt toimintaohjelmaansa tavoitteen kouluyhteistyön lisäämiseksi saamelaisaluilla ja siihen liittyen tavoitteen saamen kielten ja saamelaisen käsityön opetussuunnitelmien yhtenäistämiseksi maiden peruskouluopetuksessa.

Instituutiotasolla yhteistyötä on toisella asteella Saamelaisalueen koulutuskeskuksen ja Norjan puolella toimivien saamelaisten lukiokoulujen (videregående skole / joatkkaskuvla) kesken ja korkealla asteella saamelaisen korkeakoulun (Sámi allaskuvla) ja Oulun yliopiston kesken. Utsjoen kunnan ja Saamelaisalueen koulutuskeskuksen Sámi musihkkaakademiija -hanke (<https://samimusihkkaakademiija.org/ps/>) on tehnyt yhteistyötä saamelaisen korkeakoulun kanssa ja kehittänyt saamelaisen musiikin koulutusta. Hanke on päättynyt, tällä hetkellä musiikkikoulutukselle haetaan pysyvää toimintamallia ja rahoitusta.

Pisimmälle käytännön yhteistyön kehittämisessä on päästy Utsjoen ja Tenon kuntien (Tana kommune / Deanu gielda) yhteistyössä, jonka juuret ovat yli 20 vuoden takana. Koulut ovat kehittäneet muun muassa yhteistä tenolaista opetussuunnitelmaa. Lisäksi koulut ovat 15 vuoden ajan yhdistäneet alaluokkien (1–6) saamenkielistä opetusta ja järjestäneet yhteisopetusta säännöllisesti 2 päivää viikossa Utsjokisuun ja Sirman koulujen kesken. Varhaiskasvatuksessa lapsia on ollut päivähoitossa molemmin puolin rajaa erillisellä sopimuksella. Yhteistyö on katkennut valtakunnan rajan koronarajoitusten vuoksi. Yhteistyötä kehitetään myös Utsjoen ja Taanan saamen kielikeskushankkeessa (<https://samastit.org/fi/>).

Pohjoismainen oppimateriaaliyhteistyö on vähäistä monesta syystä johtuen. Oppimateriaalityön ja kustannustoiminnan periaatteet poikkeavat Suomessa ja Norjassa toisistaan, Ruotsissa saamenkielistä oppimateriaalityötä rahoitetaan ja tehdään satunnaisesti. Myös oppimateriaalityön rahoituksen tasossa on huomattavia eroja maiden välillä. Suomen ja Norjan Saamelaiskäräjät saavat vuosittain valtion talousarvioissa rahoituksen saamenkielisen oppimateriaalin tuottamiseksi. Ruotsin Saamelaiskäräjillä ei ole oppimateriaalityötä eikä opetusasioiden valmistelijoita hallinnossaan. Kaikissa kolmessa maassa on puutetta hyvätasoisista saamenkielisistä oppimateriaaleista.

Toiminta

- Järjestetään yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa saamelaisopetuksen pohjoismainen Foorumi joulukuussa 2021 ja käynnistetään saamelaisopetuksen pohjoismaisen yhteistyön kehittäminen uudelta pohjalta. Edistetään saamelaisen kouluyhteistyön esteitä ja mahdollisuuksia selvittävän työn käynnistämistä yhteistyössä Suomen, Ruotsin ja Norjan opetusministeriöiden ja Saamelaiskäräjien kesken.
- Osallistutaan Norjan Saamelaiskäräjien asettaman saamelaista kouluyhteistyötä kehittävän pohjoismaisen työryhmän työhön.
- Tiivistetään yhteistyötä Norjan ja Ruotsin Saamelaiskäräjien sekä Ruotsin saamelaiskoulujen hallinnon (Sámeskuvlastivra) kanssa ja pyritään aikaansaamaan konkreettisia yhteistyömuotoja.
- Edistetään saamelaisten historiaan, yhteiskuntaan ja kulttuuriin liittyvän teemamateriaalin tuottamista pohjoismaisesti.
- Edistetään saamelaisen musiikin korkea-asteen koulutuksen käynnistymistä Sámi allaskuvlassa (www.samas.no).